

The Succession of Functions in the Fortified Landscape of the Old Drezdenko Fortress

Paweł Szumigata

Sukcesja funkcji
w krajobrazie
warownym
dawnej Twierdzy
Drezdenko

Key words: Drezdenko Fortress,
succession of functions, fortified
landscape

Introduction

The term succession is commonly understood as the legal succession related to the purchase or acquisition of general rights and obligations, assets and liabilities (universal succession), or their part (singular succession). The concept of succession under specific conditions (areas) also includes the process of connecting, change, sale or donation. Landscape and spatial issues use the concept of succession for the acquisition of property rights to the areas after the original (previous) function ceases to apply, with the right for land re-development. The nature of succession in the landscape can involve either natural, environmental processes (succession of species of flora and fauna to new areas), or take the form of controlled changes (planned spatial development) or dynamic changes related to natural disasters, fires, armed conflicts and social, systemic and political changes.

The phenomena of succession are processes occurring widely in many areas and within different periods of history through the accumulation and interaction of many factors, which occur both simultaneously, as well as in the subsequent, consecutive periods. They are often continuous or periodic. Succession

is also an important element in the development and spatial, functional and landscape transformations, e.g. strategic landscape.

The term of “krajobraz warowny” was introduced in the 70s of the last century by Bogdanowski [1984], defining the landscape as the fortified overall landform and vegetation covering, consciously selected and adapted for defense purposes. It is an equivalent, as to the scope and object, to English: *Strategic Landscape* and *Architectura Militaris* or German: *Wehllandschaft*, referring rather to the buildings, objects and combat equipment. The area of strategic landscape also includes many non-combat elements, such as buildings (arsenals, barracks, canteens), forms of greenery (masking, shielding, usable and decorative), fortified foregrounds providing visibility, signaling of the possibility of fire from a distance, entanglements, obstacles, moats, ditches, movable bridges, etc.

Objective and research methodology

From the point of view of strategic landscape protection, it is important to determine the status of the changes taking place in the area of the fortress in the field of functional, ownership, landscape and spatial transformations as well as the possibility of stopping or reversing the succession of function (to an earlier stage of changes) in the currently

Słowa kluczowe: Twierdza Drezdenko, sukcesja funkcji, krajobraz warowny

Wprowadzenie

Powszechnie pod terminem sukcesja rozumie się następstwo prawne kojarzone z nabyciem lub przejściem ogółu praw i obowiązków, pasywów i aktywów (sukcesja uniwersalna) bądź ich części (sukcesja singularna). Pojęcie sukcesji w specyficznych warunkach (dziedzicach) obejmuje również proces łączenia, zmiany, sprzedaży albo darowizny. W zagadnieniach krajobrazowo-przestrzennych pojęcie sukcesji stosowane jest w przypadku przejścia praw własności do obszarów po ustąpieniu funkcji pierwotnej (poprzedniej) z prawem ponownego zagospodarowania tych gruntów. Charakter sukcesji w krajobrazie może mieć charakter naturalnych procesów przyrodniczych, środowiskowych (sukcesja gatunków fauny i flory na nowe obszary) lub przebiegać w formie kontrolowanych przemian (planowanym rozwojem przestrzennym) bądź dynamicznych zmian związanych z klęskami naturalnymi, pożarami, konfliktami zbrojnymi oraz z przemianami społecznymi, ustrojowymi i politycznymi.

Zjawiska sukcesji są procesami występującymi powszechnie na wielu obszarach i różnych okresach historii poprzez nawarstwianie i współoddziaływanie wielu

czynników, które występują zarówno jednocześnie, jak i w kolejnych, następujących po sobie okresach. Mają one często charakter ciągły lub periodyczny. Sukcesja jest także istotnym elementem rozwoju i przemian przestrzennych, funkcjonalnych oraz krajobrazowych, np. krajobrazu warownego.

Pojęcie krajobrazu warownego wprowadził w latach 70. ubiegłego wieku Bogdanowski [1984], definiując krajobraz warowny jako całościową postać ukształtowania i pokrycia terenu, świadomie wybranego i przystosowanego do celów obronnych. Podobnymi co do zakresu i przedmiotu są definicje angielskie: *Strategic Landscap i Architectura Militaris* czy niemieckie: *Wehllandschaft*, odnoszące się raczej do budowli, obiektów i wyposażenia bojowego. Do obszaru znaczeniowego krajobrazu warownego zalicza się również wiele elementów niebojowych takich jak: budowle (arsenały, koszary, kantyny), formy zieleni (maskującej, przesłaniającej, użytkowo-ozdobnej), przedpoła ufortyfikowań zapewniające widoczność, sygnalizację możliwość ostrzału z dużej odległości, zasieki, przeszkody terenowe, fosy, rowy, ruchome mosty itp.

Cel i metodyka badań

Istotnym z punktu widzenia ochrony krajobrazu warownego jest określenie stanu zmian zachodzących na obszarze twierdzy w zakresie

przekształceń funkcjonalnych, własnościowych, krajobrazowych i przestrzennych oraz możliwości zatrzymania lub odwrócenia sukcesji funkcji (do wcześniejszego etapu przemian) w możliwym obecnie zakresie na przykładzie Twierdzy Drezdenko.

Celem pracy było również oszacowanie możliwych wariantów działań naprawczych i adaptacji, zagospodarowania Twierdzy Drezdenko i obszarów sąsiednich (wytyczne adaptacyjne).

Przedmiotem badań była analiza przekształceń krajobrazu Twierdzy Drezdenko oraz terenów z nią sąsiadujących. Obszar badań o powierzchni ok. 10,3 ha leży w Drezdenku i jest ograniczony od zachodu ulicą Żeromskiego, od północy i wschodu: aleją Piastów, ulicą Kasztelańską i torem kolejowym, a od południa rzeką Stara Noteć. Poddano analizie historyczne (archiwalne) i współczesne materiały kartograficzne, planistyczne i ikonograficzne, sztychy historyczne oraz dokumentację fotograficzną z wykonanej wizji lokalnej. Zastosowana metoda badawcza to analiza graficzna i opisowa, a także diagnoza uwarunkowań przestrzennych, krajobrazowych i własnościowych współczesnego krajobrazu w wymiarze lokalnym. Zastosowano uproszczoną metodę analizy przestrzennej wnętrza krajobrazowych.

possible range, on the example of Drezdenko Fortress.

The aim of the study was to estimate the possible options for corrective actions and adaptation, development of Drezdenko Fortress and the surrounding areas (adaptive guidelines).

The object of the study was to analyse the transformation of the landscape of Drezdenko Fortress and the neighbouring areas. The study area of approx. 10.3 ha is located in Drezdenko and from the west it is bounded by Żeromskiego Street, from the north and east by Piast avenue, Kasztelańska Street and railway track and from the south by the river Stara Noteć. We analysed historical (archival) and modern cartographic materials, planning and iconographic documents, historical engravings and photographic documentation from site inspection. The study method includes descriptive and graphical analysis and diagnosis of spatial, landscape and ownership conditions of the modern landscape at the local level. A simplified method of analysis of spatial landscape interiors was used as a study tool.

Drezdenko – the city and the fortress – historical outline

Drezdenko is an ancient Slavic settlement, which played an important role in the beginnings of Polish

state. The origins of the settlement date back to the eleventh century. The settlement played an important role, which was related to its special location among the swamps and dense forests of Noteć Drawska and Notecka [Kusiak 2007]. From the north it was surrounded by forested moraine hills forming a natural terrain defence of the settlement, which from the south was protected by dense forests of Puszcza Notecka and backwaters of the Noteć River. In the early Middle Ages, Drezdenko, due the difficult terrain conditions supporting defensive activities, was considered as a strategically important northern outpost inhabited by Slavs. The city is located on the route leading from Poznan to Stargard and Szczecin. The first mention of the settlement is found in Gall Anonymus in the year 1098, which lists the Castle under the name Drzn (!), that is Drzen. The other sources provide the name of the settlement: Dredn (1234), Drizina, Dersen (1251) [Marcinkowski, Pupel 2013]. The town's location in the western areas meant that these places were the scene of continuous conflicts and wars with invaders from the areas of Pomerania. Thirteenth century, according to Tupin [2010], brought about the intensification of the conflict for Drezdenko between the Brandenburg March, the Teutonic Knights and Poland. Despite the victory of the Polish army at the Battle of Grunwald (1410), Drezdenko remained in the hands of the rulers of the Pomeranian dukes

[Marcinkowski, Pupel 2013]. From 1701 years Drezdenko belonged to the Kingdom of Prussia, then to the German Empire (1871) and after 1918 to German Reich. Since 1945 Drezdenko has been part of Poland. Currently, Drezdenko is an urban-rural town in Lubuskie province, Strzelce-Drezdenko district. Conditions of the landscape of these areas had a special significance since the dawn of its history. Vast areas of forests and lakes and species richness of flora and fauna made the land extremely charming and mysterious. According to modern classification, this is the area of Toruń-Eberswald Ice-Marginal Valley and Dobiegniewski Lakeland in mezoregion – Gorzowska Valley [Konracki 2002]. The grounds around Drezdenko preserved significant landscape and tourism values and they are considered as the most attractive tourist and cultural area at the junction of the provinces of Wielkopolska and Lubuskie, called *Drawieńsko-Notecka Kraina Turystyczna*¹.

The fortifications in Drezdenko might have existed from the dawn of the settlement location, as already mentioned by Gall Anonymus who called the settlement a Castle. The oldest archaeological traces – ceramics in the place of former castle [Gawiejniewicz 2011], come from the XI century. The oldest forms of ground fortifications have not survived to this day. Most likely, these may have got destroyed and may have been used to build the fortress of Drezdenko in

Miasto i Twierdza Drezdenko – rys historyczny

Drezdenko to prastara osada słowiańska, która pełniła istotną funkcję w początkach państwa polskiego. Jej początki datuje się na XI wiek. Osada pełniła ważną rolę, co wiązało się z jej szczególnym położeniem wśród rozlewisk Noteci i gęstych lasów Puszczy Drawskiej i Noteckiej [Kusiak 2007]. Od strony północnej naturalną ochronę terenową osady stanowiły pobliskie wzgórza morenowe porośnięte lasami, a od południa gęste lasy Puszczy Noteckiej i rozlewiska Noteci. Drezdenko we wczesnym średniowieczu ze względu na trudne, sprzyjające obronie warunki terenowe uznawane było za ważny strategicznie, północny przyczółek obszarów zamieszkiwanych przez Słowian. Miasto położone jest na szlaku wiodącym z Poznania do Stargardu i Szczecina. Pierwsze wzmianki o osadzie znajdujemy u Galla Anonima w roku 1098, który wymienia Gród pod nazwą Drzn (!), czyli Drzen. W innych źródłach znajdujemy nazwy osady: Dredn (1234), Drizina, Dersen (1251) [Marcinkowski, Pupel 2013]. Położenie miasta na zachodnich terenach sprawiało, że obszary te były areną ciągłych konfliktów i wojen z najeźdźcami z obszarów Pomorza. Wiek XIII, jak podaje Tupin [2010], przyniósł nasilenie konfliktu o Drezdenko

między Marchią Brandenburską, Zakonem Krzyżackim i Polską. Pomimo zwycięstwa wojsk polskich w bitwie pod Grunwaldem (1410) Drezdenko pozostało we władaniu władców książąt pomorskich [Marcinkowski, Pupel 2013]. Od 1701 roku Drezdenko należało do Królestwa Prus, następnie do Cesarstwa Niemieckiego (od 1871 r.), a po 1918 r. do Rzeszy Niemieckiej. Od 1945 roku Drezdenko należy do Polski. Obecnie Drezdenko to miasto i gmina miejsko-wiejska w województwie lubuskim, w powiecie strzelecko-drezdeneckim. Warunki krajobrazowe tych obszarów od zarania swych dziejów miały szczególny wymiar. Rozległe obszary lasów i jezior oraz bogactwo gatunkowe fauny i flory czyniły tę krainę niezwykle urokliwą i tajemniczą. Według współczesnej klasyfikacji to obszar Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej i Pojezierza Dobiegniewskiego w mezoregionie Kotlinie Gorzowskiej [Kondracki 2002]. Tereny wokół Drezdenka zachowały wysokie walory krajobrazowe i turystyczne, przez co uznawane są za najbardziej atrakcyjny turystycznie i kulturowo obszar na styku województw: wielkopolskiego i lubuskiego, określane mianem Drawieńsko-Noteckiej Krainy Turystycznej¹.

System obwarowań w Drezdenku mógł istnieć od zarania lokacji osady, o czym wspomina już Gall Anonim, nazywając osadę Grodem. Najstarsze ślady archeologiczne – ceramika w miejscu dawnego grodu

[Gawiejnowicz 2011], pochodzą z XI wieku. Formy naziemne najstarszych fortyfikacji nie przetrwały do dziś. Najprawdopodobniej uległy one zniszczeniu i być może były wykorzystane do budowy Twierdzy Drezdenko w wiekach późniejszych. Czas lokacji i budowy Twierdzy Drezdenko (z niem. Drizden), której ślady przestrzenne dotrwały do dzisiaj, datowane są na początek XVII wieku. Jest to przykład fortyfikacji staroholenderskiej lub jak inne źródła podają staroniderlandzkiej, zbudowanej na planie pięcioboku foremnego z bastionami na każdym narożu wieloboku. Pierwszy etap budowy twierdzy zrealizowano w latach 1603–1606 [Wichrowski 2011]. Twierdza została zlokalizowana pomiędzy odnogami Starej i Nowej Noteci, której fosę zasilano w wodę z odnogi zwanej kiedyś Leniwą Notecią a obecnie Leniwką [Szumigala, Czarny 2017]. Na rycinie 1 przedstawiono stan oraz plany rozbudowy Twierdzy Drezdenko z początku XVII wieku.

Zamieszczone na planie umocnienia zewnątrz (ryc. 1A) nie zostały jednak zrealizowane, zarysy wewnętrznego pierścienia fortyfikacji ziemnych oraz bastiony², kurtyny³ i zabudowa centralna na dziedzińcu twierdzy w dużej części zachowały się do dziś, kształtując współczesny krajobraz warowny tego fragmentu miasta Drezdenko (ryc. 2).

later centuries. Time of location and construction of Drezdenko Fortress (German: Drizden), whose spatial traces survived until today date back to the beginning of the seventeenth century. This is an example of *old Dutch* or as other sources say *old Netherland* fortification built on the plan of an equilateral pentagon with bastions at each corner of the polygon. The first stage of construction of the fortress was completed in the years 1603–1606 [Wichrowski 2011]. The fortress was located between the arms of the Old and New Notec whose moat has been supplied with water from the arm that used to be called Lazy Notec and now is called Leniwka [Szumigala, Czarny 2017]. Figure 1 shows the status and plans for expansion of the Drezdenko Fortress from the beginning of the seventeenth century.

Included on the plan, external fortifications (Fig. 1A) have not been completed, the outlines of the inner ring of fortifications and bastions², curtains³ and the central buildings of the courtyard of the fortress are largely preserved to this day, shaping the modern strategic landscape of this part of the city of Drezdenko (Fig. 2).

Succession of function of Drezdenko Fortress

The process of succession of function on the grounds of Drezdenko Fortress was initiated at the turn of the nineteenth and the twentieth century, which was related to the change of theory and method of fighting by troops during military conflicts. During this period, earth bastion fortifications, which were originally used

for defensive positional activities, due to the changes of armament of troops and increase of the mobility of the army, lost their importance in the stationary defence systems initially in favour of polygonal fortifications and later for underground fortifications of reinforced concrete. Loss of function of military fortifications helped change the form of their use and the succession of the function of areas adjacent to them. The intensity of succession was intense if the fortifications were located near or in urban areas. This phenomenon occurred in the case of Drezdenko Fortress. A small distance from fortress to the city centre, which in the course of time was reduced along with the urban development, caused gradual absorption of fortress area by urban structures. Currently, it is no longer possible to clearly isolate the area of the fortress in the urban structure of Drezdenko. The outskirts of battlefields around the ancient fortress are from the north, east and south

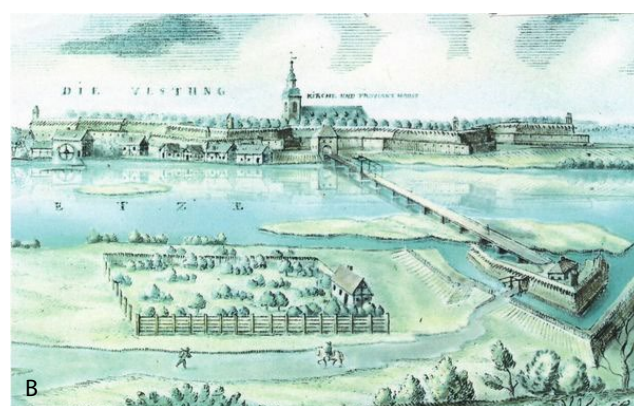
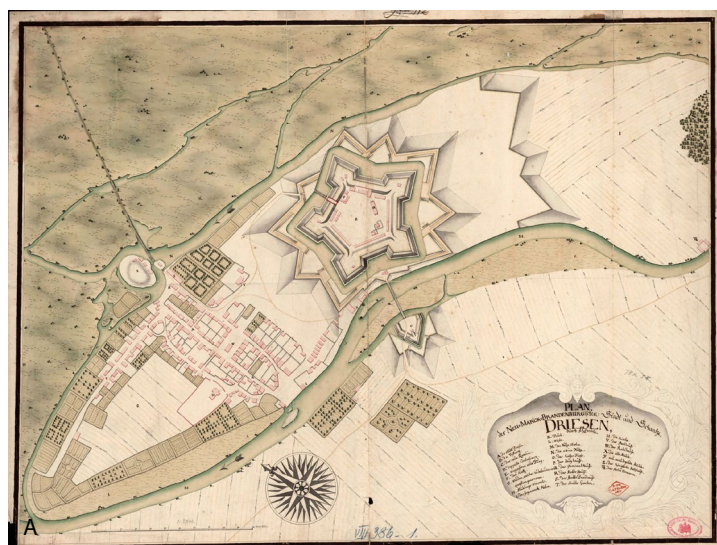

Fig. 1. A – Plan of Drezdenko city and fortress from approx. 1730, together with the external fortifications that have not been completed. Source: Plan der Neu Marck Brandenburgischen Stadt und Schantze Drizden, durch L.G. Preu. from the collection of PK SBB ref. X 23,171. B – Fragment of view of Drezdenko by Daniel Petzold, 1710–1715. Source: file:///C:/Users/Pawe%20C5%82/Desktop/Panorama%20twierdzy%20Driesen%20-Drezdenko%201710.JPG. Access: January 2017

Ryc. 1. A – Plan miasta i Twierdzy Drezdenko z okresu ok. 1730 r. wraz z umocnieniami zewnętrznymi, które nie zostały zrealizowane. Źródło: Plan der Neu Marck Brandenburgischen Stadt und Schantze Drizden, durch L.G. Preu. ze zbiorów SBB PK sygn. X 23171. B – Fragment widoku Drezdenka Daniela Petzolda, 1710–1715. Źródło: file:///C:/Users/Pawe%20C5%82/Desktop/Panorama%20twierdzy%20Driesen%20-Drezdenko%201710.JPG. Dostęp: styczeń 2017 r.

Sukcesja funkcji Twierdzy Drezdenko

Proces sukcesji funkcji na tereny Twierdzy Drezdenko zapoczątkowany został na przełomie XIX i XX wieku, co było związane ze zmianą teorii i sposobem prowadzenia walk przez oddziały wojskowe w okresie konfliktów militarnych. W tym okresie ziemne fortyfikacje bastionowe, które pierwotnie wykorzystywane były do działań obrony pozycyjnej, wskutek zmiany uzbrojenia wojsk i wzrostu mobilności armii utraciły znaczenie w stacjonarnych systemach obronnych początkowo na rzecz fortyfikacji poligonalnych, a później podziemnych umocnień żelbetowych. Utrata funkcji wojskowych fortyfikacji ziemnych przyczyniła się do zmiany formy ich użytkowania i sukcesji funkcji terenów z nimi sąsiadujących. Intensywność sukcesji była intensywna, gdy fortyfikacje położone były w pobliżu lub na obszarze miast. Zjawisko to miało miejsce w przypadku Twierdzy Drezdenko. Nieduża odległość fortecy od centrum miasta, która sukcesywnie wraz z rozwojem urbanistycznym ulegała zmniejszeniu, spowodowała stopniowe wchłanianie terenów twierdzy przez struktury miejskie. Obecnie nie jest już możliwe łatwe wyodrębnienie obszaru fortecy w miejskiej strukturze Drezdenka. Na przedpolach bojowych wokół dawnej twierdzy od strony północnej, wschodniej i południowej powstały

Fig. 2. View of part of the city and Drezdenko Fortress on the maps obtained by airborne laser scanning lidar technique. Visible outlines of ground bastions and the succession of urban functions in the form of buildings (residential and service buildings) within the fortifications. Numbering of bastions 1–5 was introduced for the purpose of the article.

Source: own elaboration on the basis of maps taken from the Geoportal. Access: January 2017

Ryc. 2. Widok fragmentu miasta i Twierdzy Drezdenko na mapach uzyskanych z zastosowaniem lotniczego skaningu laserowego techniką lidarową. Widoczne obrysy bastionów ziemnych i sukcesja funkcji miejskich w postaci zabudowy (budynki mieszkalne i usługowe) na terenie fortyfikacji. Numeracja bastionów 1–5 wprowadzono na potrzeby artykułu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie mapy pobranej z geoportalu. Dostęp: styczeń 2017 r.

osiedla mieszkaniowe, które skutecznie zastępują fortyfikacje w widokach i panoramach miasta widzianych z terenów zewnętrznych. Pozostałości fortyfikacji ziemnych i kilka zachowanych obiektów widoczne są jedynie w krótkich widokach wnętrza krajobrazowych.

W ekspozycjach powstałych po sukcesji funkcji przeważają wnętrza o charakterze zabudowy miejskiej i podmiejskiej. W kilku przypadkach wyraźne są jeszcze zachowane fragmenty ukształtowania terenu dawnych fortyfikacji ziemnych. Na terenach sukcesji funkcji zabudowy mieszkaniowej i usługowej występują już znaczne zniekształcenia dawnych form krajobrazu warownego. Zachowały się jedynie fragmenty ziemnych bastionów (ryc. 2) i część zabudowań wojskowych pełniących obecnie inne funkcje (ryc. 5).

Sukcesja funkcji przebiegała na różnych płaszczyznach.

W początkowej formie jako sukcesja własnościowa, której przejawem była wymiana właścicieli z nowym podziałem własności gruntów. Obrazuje to rycina 3. Charakterystyczne podziały na małe działki zabudowy miejskiej mieszkaniowej postępują sukcesywnie z kierunku śródmieścia, na wschód od Rynku w głąb fortyfikacji.

Przestrzenny obraz sukcesji własnościowej przejawia się głównie w sposobie zagospodarowania przestrzennego realizowanego przez właścicieli wydzielonych nieruchomości (ryc. 4). Na terenach twierdzy i bezpośrednim sąsiedztwie powstało kilkadziesiąt budynków mieszkalnych i gospodarczych.

Obecne zasady zagospodarowania fortyfikacji zostały usankcjonowane prawnie⁴ w Miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (MPZP) terenu w miejscowości Drezdenko – „Twierdza”

Fig. 3. The succession of ownership to land fortifications in the form of new divisions of land into a number of building plots, which are a continuation of structures and divisions of ownership from the city. Source: own elaboration on the basis of maps from the Geoportal. Access: January 2017

Ryc. 3. Sukcesja własności na tereny fortyfikacji w postaci nowych podziałów terenu na liczne działki budowlane, które stanowią kontynuację struktur i podziałów własnościowych z terenu miasta. Źródło: opracowanie własne na podstawie mapy pobranej z geoportalu. Dostęp: styczeń 2017 r.

covered with housing estates, which effectively block the fortifications in the views and panoramas of the city as seen from the outside. The remains of fortifications and a few remaining objects are visible only in the short views of landscape interiors.

The expositions arising after the succession of the function are dominated by interiors of urban and suburban buildings. In a few cases, preserved fragments of the terrain of former fortifications are still visible. The area of succession of the function of housing and services buildings reveals significant distortions of old forms of strategic landscape. Only the fragments of earthen bastions are preserved (Fig. 2) along with a part

of the military buildings, which currently have other functions (Fig. 5).

Succession of functions was seen on different levels. In the initial form, it was the succession of ownership manifested by the change the owners along with a new division of land ownership. This is illustrated in Figure 3. Characteristic divisions into small plots of urban housing progress gradually from the direction of downtown, east of Market into the fortifications.

The spatial picture of the ownership succession is mainly reflected in the way of spatial development implemented by the owners of the divided land (Fig. 4). The grounds of the fortress and of its immediate

vicinity were built up with several dozen residential and commercial buildings.

The current rules on development of fortifications have been legally sanctioned⁴ in *Local development plan (LDP) of land in Drezdenko – “Fortress”* (Resolution No. XLIII/346/202 of the City Council in Drezdenko dated 28 May 2002) of approx. 10.31 ha (Fig. 5). According to the plan area percentage for specific purposes amounts to:

- 30.8% for building single-family and multi-family housing;
- 16,61% for commercial, cultural, educational purposes, tourism, sports and recreation, and constructions associated with the administration and communication;
- 40.68% for green parks, the is the area of former fortress along with fragments of the bastions and adjacent areas;
- 11.91% for communication.

The plan also included the principle of land development resulting from the protection of natural and cultural environment. The area of the fortress is covered by a conservation protection, which limits investment activities in the field of reconstruction, modernization and all earthworks, which change the geometry of preserved fortifications. Unfortunately, the current status of part of the fortress grounds is developed in a random manner (facilities of individual housing and services plots) and is not congruent to the nature of the strategic landscape (Fig. 4 E and F).

Fig. 4. Succession of function – contemporary landscape of Drezdenko Fortress – views on: A – the bastion 1, B – the bastion 5, C – the bastion 2, D – the bastion 3, E – the bastion 2, F – the bastion 4 (photo by P. Szumigała, September 2016)

Ryc. 4. Sukcesja funkcji – współczesny krajobraz Twierdzy Drezdenko – widoki na: A – bastion 1, B – bastion 5, C – bastion 2, D – bastion 3, E – bastion 2, F – bastion 4 (fot. P. Szumigała, wrzesień 2016 r.)

(uchwała nr LIII/346/202 Rady Miejskiej w Drezdenku z dnia 28 maja 2002 roku) o powierzchni ok. 10,31 ha (ryc. 5). Według tego planu procentowy udział powierzchni na poszczególne cele wynosi:

- 30,8% dla terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową jednorodzinną i wielorodzinną);
- 16,61% to tereny przeznaczone pod usługi komercyjne, kulturalne, oświatowe, turystyczne, sportowe i rekreacyjne oraz budownictwo związane z administracją i łącznością;
- 40,68% to obszar przeznaczony pod zieleni parkową. Na obszarze tym znajduje się dawna twierdza

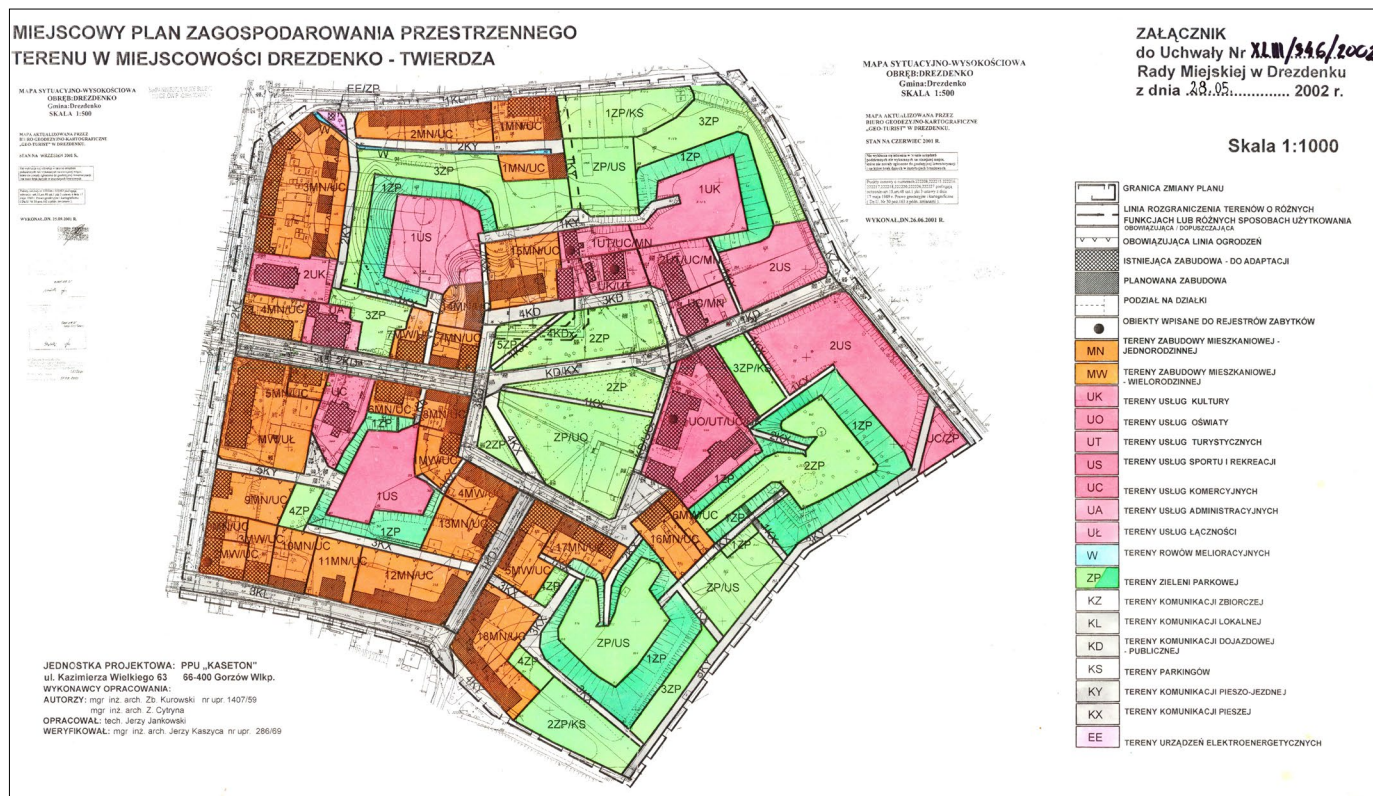
wraz z fragmentami bastionów i terenami przyległymi;

- 11,91% to tereny przeznaczone pod komunikację.

W planie zapisano również zasady zagospodarowania wynikające z ochrony środowiska przyrodniczo-kulturowego. Obszar twierdzy objęty jest ochroną konserwatorską, co ogranicza działania inwestycyjne

Fig. 5. Figure of local spatial development plan of land in Drezdenko – Fortress – Annex to Resolution No. XLIII/346/202 in Drezdenko City Council of 28 May 2012. Source: www.bip.drezdenko.pl/plik,790,zalacznik-nr-1.jpg. Access: January 2017

Ryc. 5. Rysunek miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu w miejscowości Drezdenko – Twierdza – załącznik do uchwały nr XLIII/346/202 Rady Miejskiej w Drezdenku z dnia 28 maja 2012 roku. Źródło: www.bip.drezdenko.pl/plik,790,zalacznik-nr-1.jpg. Dostęp: styczeń 2017 r.

Only bastion 3 was preserved in the best condition and its territory is the example of the positive effects of the works and care of high greenery and undergrowth (Fig. 4 D).

Good condition of bastion 3 is the result, among other things, of the fact that the larger plot with the bastion is owned by a public institution – School No. 1 named after Joseph Nojje. The School is also occupying former military buildings in the eastern part of the central square of the fortress.

The current state of development of Drezdenko Fortress negatively affects the picture of the fortress

area as for the landscape. Preserved fragments of the fortress: the inner ring of fortifications – five partially preserved bastions, curtains and a few pieces of military constructions are subject to the succession of new municipal functions. Now, almost two-thirds (69.2%) of the former fortress were earmarked for residential areas for single-family and multi-family, services and communications buildings. The area is protected by conservation, but the management methods implemented in the areas of housing and services buildings are not conducive to the creation of strategic landscape features and

the area is going in the direction of chaotic suburbs. This causes big conservation problems [Skaziński 2011] and negatively affects the qualities of space and landscape of the city. The main and primary cause of this state of affairs was allowing for the succession in ownership, which caused numerous divisions of land into small plots and construction of single-family buildings and enclaves of multi-family housing and services facilities. It is also an essential difficulty of corrective actions due to the large number of private properties. Re-recovery properties of the fortress grounds for their consolidation and

w zakresie przebudowy, modernizacji i wszelkich prac ziemnych, wpływające na zmianę geometrii zachowanych fortyfikacji ziemnych. Niestety, obecny stan części terenów twierdzy jest zagospodarowany w sposób przypadkowy (zaplecza działek zabudowy indywidualnej i usługowej) i nieprzystający do charakteru krajobrazu warownego (ryc. 4. E i F). Jedynie bastion nr 3 został zachowany w najlepszej kondycji i widoczne są na jego obszarze pozytywne skutki prowadzonych prac pielęgnacyjnych zieleni wysokiej i poszycia (ryc. 4. D).

Dobra kondycja bastionu nr 3 wynika między innymi z faktu, iż gospodarzem większej działki wraz z bastionem jest instytucja publiczna – Gimnazjum nr 1 im. Józefa Nojiego. Gimnazjum zajmuje również dawne budynki wojskowe we wschodniej części placu centralnego twierdzy.

Aktualny stan zagospodarowania Twierdzy Drezdenko wpływa negatywnie na obraz terenów twierdzy w ujęciu krajobrazowym. Zachowane do naszych czasów fragmenty twierdzy: wewnętrzny pierścień fortyfikacji – pięć częściowo zachowanych bastionów, fragmenty kurtyn i kilka zbudowań wojskowych ulegają sukcesji nowych funkcji miejskich. Obecnie prawie dwie trzecie (69,2%) obszaru dawnej twierdzy przeznaczone zostało na tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i wielorodzinnej, usług oraz komunikacji. Obszar twierdzy jest objęty ochroną konserwatorską, lecz sposoby

zagospodarowania realizowane na terenach zabudowy mieszkaniowej i usług nie sprzyjają tworzeniu cech krajobrazu warownego i zmierza on w kierunku obrazu chaotycznej zabudowy przedmieść. Powoduje to duże problemy konserwatorskie [Skażiński 2011] i wpływa negatywnie na walory przestrzenno-krajobrazowe miasta. Główną i pierwotną przyczyną takiego stanu rzeczy było dopuszczenie do sukcesji własnościowej, która wywołała liczne podziały na małe działki budownictwa jednorodzinnego i enklawy budownictwa wielorodzinnego oraz usług. Stanowi ona również zasadniczą trudność w działaniach naprawczych, ze względu na znaczną liczbę własności prywatnych. Ponowne odzyskiwanie własności terenów twierdzy w celu ich scalenia i ustanowienia znacząco mniejszej liczby dysponentów terenem może napotkać na duże trudności. Idealnym byłoby rozwiązanie polegające na przejęciu terenu przez jednego sprawnego i odpowiedzialnego zarządcę. Wydaje się, że jest to jedyna droga do prawidłowego i efektywnego gospodarowania terenami twierdzy.

Odwrócenie sukcesji własnościowej stanowi również konieczny i nieodzowny czynnik ekonomiczny w aspekcie działań prowadzących do odzyskania w tym fragmencie miasta krajobrazu warownego. Problem jest poważny, gdyż doprowadzenie stanu zagospodarowania obszaru twierdzy do etapu sprzed sukcesji funkcji miejskich wiąże się z dużymi nakładami

finansowymi i długotrwałymi procedurami administracyjnymi. Być może okaże się, że tak znaczny stan zaawansowania sukcesji funkcji zablokuje na bardzo długi okres działania przywracające walory krajobrazowe danej twierdzy lub może wręcz je uniemożliwić. W pierwszej kolejności władze gminy powinny zmierzać jednak do zapewnienia właścicielom działek w obrębie twierdzy nowych zamiennych lokalizacji lub lokali mieszkalnych i usługowych poza terenem twierdzy. Dobrym rozwiązaniem tej sytuacji powinna być rewitalizacja tego fragmentu obszaru miasta i twierdzy przeprowadzona z funduszy zewnętrznych. Równie ważnym źródłem finansowania odbudowy twierdzy mogą być fundusze celowe na restytucję dziedzictwa kulturowego. Niestety, znaczna część chaotycznej zabudowy, która powstała na fortyfikacjach (bastionach i kurtynach), powinna zostać wyburzona. Część zrealizowanej zabudowy miejskiej w bezpośrednim sąsiedztwie twierdzy powinna być wykorzystana na funkcje kulturalne, hotelowe i gastronomiczne dla przyjezdnych i gości zainteresowanych turystyką (również militarną). Baza hotelowa i lokalowa będzie sprzyjała organizacji cyklicznych i sezonowych imprez militarnych takich jak np. inscenizacje walk, zjazdy miłośników sztuki wojennej itp. Baza lokalowa może zapewnić również stałą obsługę imprez szkoleniowych, dydaktycznych i promujących walory krajobrazu warownego miasta

the establishment, significantly fewer administrators of the area may face great difficulties. The ideal solution would involve the acquisition of land by one efficient and responsible manager. It seems that this is the only way to proper and effective management of the areas of the fortress.

Reversal of succession in ownership, is also an indispensable factor in terms of economic activities leading to the recovery in this part of the city of strategic landscape. The problem is grave, as bringing the state of land development to the stage before succession of urban functions relates to considerable financial expenditure and involves long administrative procedures. Perhaps it will turn out that such a significant advancement succession of function will block for a very long period any measures to restore the landscape values of the fortress, or may even prevent them. However, in the first place, the municipalities should provide the owners of plots within the fortress with new residential and services areas outside the fortress. A good solution to this situation should involve the revitalization of this area of the city and fortress with external funds. Equally important source of financing the reconstruction of the fortress can be provided by earmarked funds for the restitution of cultural heritage. Unfortunately, a large part of the chaotic buildings, which were founded on the fortifications (bastions and curtains) should be demolished. Some completed urban development in

the immediate vicinity of the fortress should be used for cultural functions, hotels and catering for visitors and guests interested in tourism (including military tourism). The hotel base and the premises will be conducive to the organization of cyclical and seasonal military events such as staged fights, meetings of enthusiasts of martial arts, etc. The premises can also provide consistent service for training and teaching events and events promoting the values of the strategic landscape of the city and Drezdenko Fortress. A noticeable increase in demand for heritage, as observed by Szmygin [2013], should be a good prospect for investments in the field of military cultural tourism. Good practices of successful use of tourist potential of strategic landscapes are presented by Polish and foreign examples: Łańcut, Silver Mountain, Zamość, Gdańsk Fortress, Hel fortifications, Grudziądz Fortress, Fortress of Bourtange in the Netherlands, the fortifications of Elvas in Portugal. Drezdenko has also considerable capital in the form of landscape values and fortified fortress Drezdenko could become an important center of cultural and military tourism.

Paweł Szumigala

The Department of Horticulture and Landscape
Architecture
Poznań University of Life Sciences

Endnotes

¹ http://www.czarnkowsko-trzcianecki.pl/asp/pliki/download/Drawienseko_Notecka_Kraina_Turystyczna_UWARUNKOWANIA.pdf

² Basic element of strengthening of old fortifications, erected on the embankment bends (outline) in the form of advance corners.

³ Straight section of embankment, often fortified with a wall of brick or stone, receding against bastions, combines individual bastions together.

⁴ The Act of 27 March 2003. Planning and Spatial Development, Journal of L. 2015, as amended pos. 199.

i Twierdzy Drezdenko. Zauważalny wzrost zapotrzebowania na dziedzictwo, jak podaje Szmygin [2013], powinien być dobrą prognozą dla inwestycji w zakresie militarnej turystyki kulturowej. Dobrymi praktykami, w których wykorzystano skutecznie potencjał turystyczny krajobrazów warownych, są polskie i zagraniczne przykłady: Łańcut, Srebrna Góra, Zamość, Twierdza Gdańsk, fortyfikacje Helu, Twierdza Grudziądz, Twierdza Bourtagne w Holandii, fortyfikacje Elvas w Portugalii. Drezdenko posiada również znaczny kapitał w postaci walorów krajobrazu warownego, a Twierdza Drezdenko mogłaby stać się ważnym ośrodkiem turystyki militarnej i kulturowej.

Podsumowanie

W pracy na przykładzie Twierdzy Drezdenko wykazano, że brak w przeszłości zasad ochrony wartości kulturowych przyczynił się do zaniku w krajobrazie elementów związanych z dziedzictwem materialnym, będących efektem działań związanych ze zmianami technik prowadzenia obrony i walki. Na zmiany w krajobrazie dawnych obiektów militarnych duże znaczenie ma sukcesja własności. Nowi właściciele wprowadzając nowe formy wykorzystania terenów, przyczyniają się do utraty pierwotnych elementów krajobrazowych. Zjawisko to ma miejsce nie tylko w analizowanej Twierdzy Drezdenko,

ale jest powszechne również na innych obiektach. Warto podejmować działania, aby pozostawić coś dla potomnych z dziedzictwa naszych przodków.

Paweł Szumigała

Katedra Terenów Zieleni i Architektury
Krajobrazu
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Przypisy

¹ http://www.czarnkowsko-trzciancki.pl/asp/pliki/download/Drawienseko_Notecka_Kraina_Turystyczna_UWARUNKOWANIA.pdf

² Podstawowy element umocnień dawnych fortyfikacji, wznoszony na załamaniach obwałowania (obrysu) w formie wysuniętych narożników.

³ Prosty odcinek wału ziemnego, często umocnionego murem z cegły lub kamienia, cofnięty względem bastionów, łączy poszczególne bastiony ze sobą.

⁴ Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz.U. 2015, poz. 199 ze zm.

Literature – Literatura

1. Bogdanowski J., 1984. Problemy rewaloryzacji fortyfikacji systemu rozproszonego z przełomu XIX i XX wieku. Konserwatorska Teka Zamojska, Materiały z sesji naukowej w Zamościu w dniach 26–27 listopada 1981 r., Warszawa–Zamość, cz. 2.

2. Gawiejnowicz W., 2011. Najstarsze fortyfikacje Drezdenka: wczoraj – dziś – jutro [w:] G. Podruczny (red.), Między zamkiem a twierdzą. Studia nad dziejami fortyfikacji w Drezdenku. INFRONT, Gliwice, 19–40.

3. Kondracki J., 2002. Geografia regionalna Polski. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa, 441.

4. Kusiak W., 2007. Program Gospodarczo-Ochronny dla Leśnego Kompleksu Promocyjnego Puszcza Nadnotecka. Urząd Miasta i Gminy Międzychód.

5. Marcinkowski Z., Pupel B., 2013. Drezdenko. Okruchy dziejów. PROFIDRUK, Drezdenko, Kwartalnik Drezdenecki, nr 3/63.

6. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Drezdenko – Twierdza, Uchwała nr XVIII/346/202 Rady Miejskiej w Drezdenku z dnia 28 maja 2012 roku. Urząd Miasta w Drezdenku. www.bip.drezdenko.pl/plik,789,tekst.pdf, www.bip.drezdenko.pl/plik,790,zalacznik-nr-1.jpg. Dostęp: styczeń 2017.

7. Skaziński B., 2011. Twierdza jako problem konserwatorski [w:] G. Podruczny (red.), Między zamkiem a twierdzą. Studia nad dziejami fortyfikacji w Drezdenku. INFRONT, Gliwice, 19–40.

8. Szumigała P., Czarny B., 2017. Planowanie przestrzenne i kształtowanie krajobrazu miasta w kontekście terenów zalewowych na przykładzie Drezdenka. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu (w druku).

9. Tupin R., 2010. Spór o Drezdenko jedną z przyczyn Wielkiej Wojny z Zakonem Krzyżackim. Wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409–1411. Kwartalnik Drezdenecki, nr 3, 3–5.

10. Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz.U. 2015, poz. 199 ze zm.

11. Wichrowski M., 2011. Narodziny fortu. Budowa i utrzymanie twierdzy Drezdenko w latach 1603–1606 [w:] G. Podruczny (red.), Między zamkiem a twierdzą. Studia nad dziejami fortyfikacji w Drezdenku. INFRONT, Gliwice, 19–40.